

ТЕНДЕНЦІЇ ГЛОБАЛІЗАЦІЙНИХ ПРОЦЕСІВ В УКРАЇНІ ТА ВПЛИВ ЗАСОБІВ МАСОВОЇ КОМУНІКАЦІЇ НА ЇХ ФОРМУВАННЯ

Анатолій ЛИТВИН

Соругі, Бі; © 2007

Глобалізація захопила країни ЄС, США та Японію. В Україні неоднозначно підходять до цієї проблеми. Одні політики пропонують європейський підхід до глобалізаційних процесів, інші – російський шлях розвитку, а треті вказують на самостійне першочергове вирішення економічних питань. Особливий вплив на свідомість своїх громадян мають засоби масової комунікації, які програмуєть вибір економічного, політичного, соціального розвитку стратегій країни. Наскільки вдається їм це зробити? Як впливає глобалізація на суспільство, суспільні процеси і людину? Чи є процеси глобалізації ефективними і потрібними для України та світу?

Глобалізація і СРСР. Із початку заснування Радянського Союзу керівництво мріяло про світову революцію та створення країн соціалістичного табору. Після Другої світової війни мрії збулись: була утворена співдружність соціалістичних країн. У 1949 році створена Рада Економічної Взаємодопомоги (РЕВ) як міждержавна організація соціалістичних країн; на рівні спостерігачів (у цих державах) були й інші країни (КНДР, Лаос, Ангола, Єфіопія, НДРЕ); крім того, існували економічні контакти з Фінляндією, Іраком, Мексикою та ін. До складу РЕВ входили: Міжнародний банк економічного співробітництва (заснований у 1963 році), Міжнародний інвестиційний банк (1971 рік), Міжнародний інститут економічних проблем світової соціалістичної системи (1970 рік). Головними завданнями цих інститутів було утвердження суспільної власності на засоби виробництва та однотипного державного ладу – влади народу на чолі із робітничим класом і, звичайно ж, обстоювання єдиної ідеології – марксизму-ленінізму. На основі поділу праці (спеціалі-

зації виробництва, кооперації підприємств) були створені міжнародні економічні організації: “Інтерелектро”, “Інтератоменерго”, “Інтертекстильмаш”, “Інтерметал”, “Інтератомінструмент”, “Інтерхімволокно”, а також енергосистема “Мир”, газопроводи “Братерство” і “Союз”, нафтопровід “Дружба”. Відбувалися інтеграційні процеси. Економіка однієї соціалістичної країни проникала в економіку інших. Цей процес можна назвати інтернаціоналізацією, постінтернаціоналізацією або у ширшому розумінні – глобалізаційними процесами. У книзі відомого американського науковця і державного діяча З. Бжезінського “Україна у геостратегічному контексті” не вживаються вказані терміни. Мовиться тільки про “об’єднання” та “інтеграцію”. Водночас розрив між соціалістичними країнами повинен бути повільний, бо прискорення, як вказує автор, “може призвести до нового розколу Європи” [3, с. 19].

На протигагу соціалістичним країнам, у 1957 році була підписана Римська угода, куди увійшло шість європейських країн (Італія, ФРН, Франція, Нідерланди і Люксембург), потім приєдналися Англія, Ірландія, Данія. Так було створено Європейське економічне співробітництво (ЄЕС), яке мало на меті запровадження вільної торгівлі між її членами. Зростали обсяги торгових операцій, впорядковувалися питання конкуренції, проводилася єдина політика у сфері транспорту і сільського господарства, створювалася спільна грошова одиниця, а відтак зростала мобільність капіталу, робочої сили, інформації, ідей, що призвело у кінцевому підсумку до налагодження міцних взаємозв’язків у всеєвропейському, а потім й всесвітньому масштабах. Іспанський соціолог М.Кастельс вказує на утворення в

цей час економіки, яка “здатна працювати як єдина система у режимі реального часу в масштабі всієї планети”, що згодом дістала назву “глобалізація” [9, с. 105].

Однак глобалізація - це не лише економіка. “Глобалізація – це, власне, сукупність усіх сучасних соціальних, економічних, політичних, інформаційних, торговельних, фінансових, транспортних, трудових, культурних, комунікаційних змін і процесів, які відбуваються під впливом економіко-технологічних та інформаційно-технологічних чинників, насамперед, у країнах Західної Європи, США та Японії” [8, с. 81–82]. Отож суть глобалізації полягає у посиленні потоку чотирьох “і” – інвестицій, індустрій, інформації та індивідів. За останні 25 років вивіз закордонних прямих інвестицій збільшився в 25 разів – з 14 млрд. до 350 на рік, що сприяло поглибленню економічної взаємозалежності націй і прискоренню входження значної кількості країн, котрі розвиваються, а також колишніх соціалістичних держав у глобальну економіку [26, с. 26].

Поглиблення економічної взаємозалежності націй призводить до появи прихильників і противників глобалізації. Перші відзначають прискорення інтеграційних процесів – економічних (торгівельних, фінансових, транспортних), військових (блок), політичних (єдиний уряд), культурних (освіта, наука), тоді як другі (антиглобалісти) вказують на експлуатацію розвинутими країнами менш розвинутих: використання їхніх природних ресурсів, дешевої робочої сили, будівництво шкідливих заводів, використання території під “ядерне звалище”.

Засоби масової комунікації сприяють формуванню позитивних або негативних думок з усіх проблем, які хвилюють суспільство, зокрема це стосується і глобалізаційних процесів. Противники глобалізації в Україні виступають проти демократичних (західних) цінностей. Найбільше це відноситься до політичних партій лівого спрямування. Вони ототожнюють західні цінності із американізацією. Зокрема, уряд В. Януковича (Партія регіонів) почав сприяти вступу України у світову організацію торгівлі (СОТ), хоча у передвиборчій програмі заявлялося про прихильність до Росії. Російський філософ О. Зінов'єв у роботі “Глобальне надсуспільство та Росія” говорить про створення сучасного західного суспільства американського типу, яке не має у собі ні крупинки демократії. Він пророкує: “Тут немає ніяких політичних партій, немає ніякого поділу влади,

публічність зведена до мінімуму або виключена зовсім, переважає принцип секретності, кастовості, особистих контактів і змов. Тут виробляється особлива “культура управління”, яка з часом обіцяє стати самою деспотичною владою в історії людства” [6, с. 40]. Західне суспільство (у т.ч. американське) більше довіряє своїм урядам. Громадяни цих країн упевнені, що уряд захищає їхні інтереси, в уряді не існує змов, кланів, протекціонізму, хабарництва, корупції, лоббізму, інтриг і т. ін. Але кількість безробітних не зменшується у цих країнах: чомусь у цих демократичних державах Президентами стають батько і син; інколи спалахують корупційні, сексуальні скандали, непотизм і т.д. Вочевидь усе прикривається політичною партією та її ідеологією.

Особливою популярністю у західному суспільстві користується неоліберальна ідеологія. Під її вівіскою і проходить глобалізована ринкова деспотія мобільного капіталу над трудящими своєї країни і надексплуатація країн третього світу та СНД. Вона обґрунтовує пріоритетність індивідуальних свобод і прав, є ідеологією окремих індивідів, а не суспільних груп. Ця ідеологія з'являється тоді, коли виникає масив однорідних людей, які щонайперше намагаються примножити свої багатства, а далі – реалізувати свою особисту свободу. Сучасні власники капіталів (особливо це стосується країн СНД), які зуміли у перехідний період створити у хаосі собі багатства, намагаються і зараз примножити їх. Ідеологія лібералізму – це ідеологія багатих, які не потребують захисту. Єдиний захист, котрий їм потрібен – це захист від бідних. Відтак не викликає сумніву той факт, що найближчим часом з'явиться в Україні більш суворий Закон “Про захист приватної власності”. На сьогодні діє тільки Закон “Про власність”. У цьому і полягає основний зміст неоліберальної ідеології багатих – “захист прав та свобод усіх громадян”.

На перший погляд, кожен має право виборчого голосу. Проте вся влада зосереджена в олігархів. Народ голосує, а обирають багатіїв. Національні держави, які обрали своєю ідеологією неолібералізм, сприяють проникненню на свою територію держав із більш розвинутою економікою, що призводить у кінцевому підсумку до утворення держави як сировинного придатку. Капітал завжди переміщається туди, де є максимум прибутків. Отож, маємо нову форму колонізації, котра одержала назву “глобалізація” або “вестернізація”. Глобаліза-

ція пішла шляхом неокolonізації, яка здійснюється в інтересах США та їхніх західних партнерів. У цьому контексті “вестернізація, – як писав С. Лутвин, – це явище універсальне по-своєму тимчасовому характеру і географічному охопленні... Модель технологічного суспільства з усіма його атрибутами – від масового споживача до ліберальної демократії – у принципі легко відтворюється і через це всезагальна” [7, с. 60].

Варто підкреслити, що позитивні результати у розвитку глобалізації є важливими для індустріально розвинених країн. Противники розглядають глобалізацію як приховану форму капіталізму, поділяючи її на три періоди:

– перший – 1950–60-ті роки; він визначається швидким зростанням світової торгівлі й спробою регулювання її на багатосторонніх засадах у межах Генеральної угоди з торгівлі й тарифів (ГАТТ);

– другий – 1970–80-ті роки; характеризується зростаючою інтеграцією фінансових ринків і в посиленні міжнародного руху капіталів;

– третій – 1990 й донині, вирізняється збільшенням кількості різноманітних договорів, альянсів між фірмами та обсягу прямих інвестицій.

Отже, глобалізаційні процеси у СРСР, у т.ч. і в Україні, розпочалися в 50-х роках ХХ століття. При цьому в їх нарощуванні важливу роль відіграли засоби масова комунікація.

Комунікація і Україна. “Комунікація”, як відомо, – це передача або обмін інформацією. Вона може бути вербальною і невербальною (звуковою і незвуковою) [4, с. 451]. Масові комунікаційні процеси впливають на свідомість людей і громадську думку. В дослідженнях зарубіжних учених звертається в основному увага на три періоди досліджень комунікації. Зокрема, Е. Денніс і Д. Мерріл хронологічно обґрунтовують їх так [5, с. 137]:

– 20–30-ті роки ХХ століття – роки безмежного впливу масових комунікацій на поведінку людей і громадську свідомість;

– 40–60-ті роки того ж століття – більш стримане ставлення народного загалу до масової комунікації, а відтак зменшення її впливу на поведінку людей і громадську свідомість;

– 70-ті роки ХХ століття й донині – період, що повертає нас деякою мірою до першого етапу, однак враховує соціальні зміни і розвиток соціальних інститутів.

Країни Радянського Союзу (у т.ч. Україна), звісно, мали свою специфіку, що зумов-

лена очевидним історичним фактом: починаючи із 20-х років, країни, які входили до складу СРСР, зазнавали тотального впливу Комуністичної партії, котра була єдиним виразником громадської думки. Діяв жорсткий контроль політичної влади над усіма сферами життя суспільства у цілому і кожної людини зокрема. Домінуюче значення у функціонуванні тоталітаризму мала ідеологія. Якщо хтось мав свою особливу думку, тобто відмінну від державної, то до них застосовувалися карні санкції. Масова комунікація в СРСР існувала як спосіб одурманювання мас і водночас як потужний ідеологічний прес. Тому в Радянському Союзі довіряли більше неформальним комунікаціям, які зображували сувору реальність суспільного життя. У 70–80 роках ХХ століття носіями неформальних комунікацій були анекдоти та слухи. Анекдоти спрямовувалися не тільки проти національних меншин (приниження честі і гідності народів – чукчів, євреїв та інших), а й Комуністичної партії, Генерального секретаря тощо. Крім того, були поширені чутки як більш архаїчний засіб комунікації, котрі багато в чому формували громадську думку. Радянське суспільство віддавало перевагу неформальній комунікації перед офіційними джерелами інформації. І це легко пояснити, адже така комунікація є злободенною, доступною і зрозумілою для кожного пересічного громадянина. Варто також враховувати суто психологічний ефект: чим інформація була сенсаційніша та трагічніша, тим швидше вона поширювалася серед народних мас.

Чутки як засіб комунікації доречно розмежувати на правдиві і неправдиві. Останні запускаються з метою дискредитації держави (“Україна “тирить” газ”, Україна продала “кольчуги” і т.ін.), політичних діячів (“злочин”, “двоєженець”, “у нього син-наркоман”), окремих осіб (“бандит”, “сексот”) тощо. Очевидно, що правдиві чутки значущі для підтримки авторитету соціальних інститутів, груп, окремих діячів.

Унітарна влада тримала монополію на засоби масової комунікації (преса, радіо, телебачення, останніми роками Інтернет). Тому до розпаду СРСР у країнах СНД неможливо виділяти періоди досліджень масової комунікації, як це має місце у західних країнах. Це стало можливим після розпаду Радянського Союзу. В Україні стан засобів масової комунікації можна розподілити на два періоди: від 1991 року – до президентських виборів 2004 і

після президентських виборів 2004 року й донині. Перший період характеризується збільшенням кількості газет, журналів. За даними, що розміщені на офіційному сайті Держкомтелерадіо України, станом на 1 січня 2002 року в країні виходило 5961 друковане видання загальнодержавної сфери розповсюдження, на аналогічну дату 2004 року – 9424, із них газет було 3431 [22, с. 145; 23, с. 169]. Другий період видзначається якістю телепрограм, а також більш потужнішим кількісно і якісним Інтернетом. З'явилися нові програми: “Свобода слова”, “Толока”, “Я так думаю”, “Майдан” та інші. Отож, Інтернет став більш доступнішим і якіснішим. У 2003 році було 80,9 тисяч його користувачів. В Україні за повідомленням прес-служби Департаменту зв'язку та інформатизації Міністерства транспорту і зв'язку станом на 1 січня 2007 року налічувалося уже біля 9 млн. користувачів. Це 18,75% від кількості жителів України. У світі їх є 1,093, тобто (16,6 % від усього населення світу – 6,574 млрд).

Водночас прискореними темпами розвивається мережа мобільного зв'язку. Кількість користувачів такого зв'язку на кінець 2002 року досягла 3,6 млн. осіб, на 1 січня 2005 – 13,7 млн., а вже до кінця 2006 року налічувалося близько 36 млн. абонентів. Природно, що розширення комунікації інтенсифікує перебіг глобальних процесів, які, своєю чергою, змінюють соціальний характер держави, що відчуває пересічний громадянин.

У 2002–03 роках американська організація “Pew Center Research” провела загальносвітове опитування населення щодо ставлення до сучасних глобальних процесів. Воно було проведене у 44 державах, які репрезентують і розвинені країни і країни, котрі розвиваються. Загалом було опитано 38 тисяч осіб, в Україні (літо 2002 року) воно охоплювало 500 респондентів старше 18 років, похибка становить 4,4% [15, с. 195–196]. З'ясувалося, що наші співвітчизники відчули зміни у масштабах зв'язків між різними країнами. Причому майже 94% сприймають це як позитивне явище [Там само, с. 196]. Водночас більшість українських громадян вважають негативною тенденцією втрату традиційного способу життя. Це підтвердив соціологічний моніторинг, який проведений у 2002 році Інститутом соціології НАН України: 72,4% респондентів відзначили, що така складова сучасного життя, як національне відродження, для них або дуже важлива, або радше

важлива, тоді як через рік ця частка становила вже 74% [Там само, с. 199].

Отже, після розпаду СРСР Україна пережила два періоди масової комунікації, яка зрісла кількісно (формально), а пізніше – якісно. Крім того, українці хочуть брати участь у глобалізаційних процесах, але без втрати своєї самобутності.

Міжнародні комунікації і глобалізація. Глобалізація у міжнародному масштабі проходить через масову комунікацію. Вона ініціюється національними інтересами, що гарантує досягнення мети. Взагалі міжнародні комунікації проходять під більш жорстким контролем, ніж інформаційні потоки внутрішні. Виходить, що комусь це вигідно, щоб інформація була дозованою. Особливо це характерно для держав, які претендують на гегемонію у світі. Ось чому під виглядом пошуку ядерної зброї, міжнародного тероризму може розпочатися війна. Головне завдання тоді полягає в тому, щоб до такого повороту подій підготувати не тільки “своїх” свідомих громадян, а й знайти “своїх” прихильників за кордоном.

Міжнародні комунікації одночасно діють як певний силовий центр, навіть у тому разі, якщо вони не наявні безпосередньо. Звернімося хоча б до таких комунікацій, як кінофільми на телебаченні: ми дивимося на світ “чужими” очима. Подібна невідповідність спостерігається також і у книгах, на радіо. Здебільшого це низькопробні кінофільми – бойовики, пограбування банків, магазинів, убивства, насилля та ін. Загалом в Україні (на побутовому рівні) оцінюють такі кінофільми як “тупе американське кіно”. Щодо європейського кінематографу, то він більш стриманий, хоч також не дає повної уяви про їхнє життя, особливо це впливає на тих, хто не був ще за кордоном. Цікавим є той факт, що вільне поширення у нашій країні заморських кінофільмів, програм телебачення і музики масовим загалом оцінюється негативно, тоді як для себе, своєї родини сприймається українцями добре.

Соціологічний моніторинг, проведений Інститутом соціології НАН України у 2003 році, спробував визначити, як наші співвітчизники-громадяни оцінюють вплив західної культури на наше сьогодення. Було отримано переважно негативні відгуки. До першої п'ятірки за частотою згадувань увійшов лише один позитивний наслідок (на це вказали 23% опитуваних), тоді як решта мають негативне забарвлення – руйнування моральних основ нашого суспіль-

ства (32,4%), підрич коренів національної культури (26,1%), запозичення ідеалів і моральних цінностей, непритаманних жителям України (22,6%), виховання примітивних смаків (22,1%) [15, с. 202]. Інший факт: в Україні 80% виборців одержують інформацію завдяки телебаченню, і лише 20% - читають газети [16, с. 22].

У Великій Британії були проведені дослідження за джерелами інформації (внутрішньої і міжнародної) з розривом у десять років (Spectrum, 1996, winter). Так, у 1985 році джерелами міжнародної інформації для жителів цієї країни були: телебачення - 62%, газети - 23%, радіо - 14%, розмови з людьми - 1%, а у 1995 ці джерела розподілилися таким чином: телебачення - 71%, газети - 16%, радіо - 11%, розмови з людьми - 1%, інші - 1%. При цьому телебачення виявляється домінуючим для жінок (75%), для людей старше 65 (80%) і для окремих соціальних класів. Для внутрішньої інформації картина інша (дані за 1995 рік): газети - 44% (раніше - 55%), телебачення - 33%, радіо - 11%, розмови з людьми - 9%, інші - 3%. Очевидно, що міжнародна інформація приходить до нас через чітко визначені канали. У зв'язку з цим А. Панарін виділяє два види інформації, відмінність між якими є виразною, зважаючи на нерівноцінність обміну між більш і менш розвиненими регіонами [14, с. 229]. Мовиться, власне, про обмін технологічною і соціокультурною видами інформації, що відображає обмін стандартами життя. Автор пропонує дві схеми обміну: за першою - А - максимум обміну прикладної інформації і мінімум соціокультурної; за другою - Б - повно сприймається лише соціокультурна, зводячи до мінімуму прикладну.

У 90-х роках ХХ століття набрав особливого розмаху новий засіб комунікації - Інтернет. Саме Інтернет надав можливість працювати глобальній економіці в режимі реального часу в масштабі всієї планети. Це - сходинка до нових форм взаємодії та комунікації. Якщо у 2004 році Україна стояла на 80-му місці у світі із 104 країн за рівнем поширення Інтернету та інших інформаційних технологій, то на початок 2007 у відповідному світовому рейтингу займала вже 75 місце (варто врахувати дуже жорстку конкуренцію на цьому ринку) [10, с. 189]. Оскільки в Інтернеті відсутній контроль, то він моделює унікальний демократичний простір. Водночас ніхто не несе відповідальності за зміст свого продукту.

Надзвичайно швидко розвивається в Україні мобільний зв'язок, що дає змогу, незалежно від часу і місця проживання, спілкуватися з будь-ким. Він виконує додаткові функції, адже, крім прямого спілкування, є Інтернет, перегляд кінофільмів, прослуховування радіо, що набагато розширює комунікативне поле.

Зауважимо, що, попри всі позитиви впливу телебачення, Інтернету та мобільного зв'язку, останні спотворюють реальну карту життя, вводячи в оману цілі народи, послаблюючи і розривають соціальні зв'язки, а у підсумку породжуючи невпевненість, самотність, незахищеність людини у небезпечному, незрозумілому складному світі. Імовірно розгортається непомітна духовна деградація людини.

Отже, нині відбувається становлення глобального комунікаційного простору світу, який істотно впливає на всі сторони життя суспільства, окремої людини, на структуроутворювальні компоненти всієї системи. Людина може отримувати інформацію про події надзвичайно швидко. Навіть цензура не здатна змінювати перебіг подій. Обробка такої інформації пов'язана майже миттєвою оцінкою подій, що доноситься до відома людини. На жаль, негативний момент тут полягає в тому, що міжнародні комунікації насаджують одні правила і норми життя громадян більш розвинених країн менш розвиненим.

У сучасному світі на початок ХХІ століття існує до 50-тисяч недержавних міжнародних організацій. На початках вони виникали об'єктивно і були пов'язані із боротьбою проти епідемій, стихійних лих, проблем екології тощо. Потім з'являлися різноманітні міжнародні асоціації, альянси, комітети, спільноти і т.п., тобто організації, у яких надзвичайно потужним є фінансове забезпечення. За загальною сумою вони оперують у своїй діяльності більшими фінансовими потоками, ніж ООН (без Світового банку та Міжнародного валютного фонду). Щорічний розмір цільових коштів з програм економічної допомоги, що розподілялися міжнародними громадськими організаціями, становив приблизно 7 млрд. американських доларів [24, с. 158].

До середини 1990-х років 1/5 частка найбідніших верств населення Землі у світовому валовому продукті знизилася із 2,3% у 1960 році до 1,4% і нині становить 1,1%, тоді як 1/5 частка найбагатших збільшилась до 84,7%. Співвідношення рівнів доходів 20% найбагатшого і 20% найбіднішого населення

планети збільшилось із 30:1 у 1960 році до 60:1 на початку 90-х і в 1995 становило 74:1. За прогнозами ООН до 2015 року воно сягне до співвідношення 100:1. Ще більш вражаючими є цифри, коли 1,3 млрд людей живуть на 1 долар у день, 2,8 млрд. – на 2, а 840 млн людей, зокрема 160 млн дітей, голодують або недоїдають [11, с. 193].

Водночас кількість багатих у світі постійно зростає. Тільки в 2006 році кількість доларових мільйонерів і мільярдерів збільшилася на 6,5%, а їхнє багатство і того більше – на 8,5%. Сьогодні у світі їх 8,7 мільйона. За останні 10 років їхній загальний зріс більше, ніж удвічі. Вони володіють 33 300 мільярдами доларів. Це – чверть світового багатства. Тут на першому місці у світі перебувають США, далі – Японія, Німеччина, Великобританія, Франція, Китай. “Нові українці” намагаються наздогнати своїх західних партнерів. Жодна країна світу не спромоглася за якихось 15 років “викохати” такої кількості мільйонерів та мільярдерів, як економічно немічна Україна. На наш погляд, головна причина – мізерна заробітна плата працюючих. У Польщі ВВП становить 260 млрд доларів на 39 мільйонне населення, в Україні ВВП – близько 100 млрд дол. на 48 мільйонний загальний. Проте 80% ВВП у Польщі знаходиться у кишенях простих громадян (мінімальна зарплата там 600 євро), а в Україні навпаки, 80% ВВП – в кишенях олігархів, а середня зарплата становить 986 грн, тобто 140 євро. В Україні близько 2 тисяч мільйонерів, і за оцінками ЗМІ, приблизно 400 осіб володіють 60% власності України, належить вона 200 родинам, унаслідок чого в бюджет надходить 27%, а в сейфи олігархів – 73% прибутків [2; 20; 22; 25; 27].

За 15 років шляхом приватизації було передано у приватну власність державного майна на суму 700 млрд грн., що становить 80%, тоді як до бюджету надійшло лише 18,2 млрд грн., це без приватизації Криворіжсталі, проданої за 25 млрд грн. Профспілкового майна фактично вкрадено на 3,6 млрд дол., зокрема, продано у приватну власність за безцінь усі санаторії і пансіонати [17; 18].

Експерти говорять, що найближчим часом бідних у нашій державі не поменшає. А нещодавно Президент 61-ї сесії ООН зауважила, що у найближче десятиліття кількість бідних людей у світі може зрости аж на 100 мільйонів. Отож бідняків у світі стане півмільярда, тобто майже кожен 13-й землянин. Найбільший

приріст населення спостерігається у країнах, котрі розвиваються, себто “бідні” народжують “бідних”. Щодо України, то відсутнього прогресу у зменшенні кількості бідних поки що не досягнуто. Якщо звернутися до міжнародних стандартів, то в нас приблизно 25% громадян можна вважати бідними, тому що вони страждають від недостатнього споживання продуктів харчування, не можуть придбати потрібний одяг, взуття, обмежуються найдешевшими ліками. Із зазначеного прошарку 12–13% – це дуже бідні, а ось 1,5% – злидарі, тобто люди, які за паритетом купівельної спроможності живуть щодня на суму 4 і менше гривень.

Отож маємо ефект глобальної нерівності. У цьому зв'язку директор дослідницького центру Паризької школи вищих соціальних досліджень І. Сакс сказав: “Схоже, що бідні більше непотрібні багатим. Тому вони ризикують назавжди залишитися на узбіччі соціального життя. Кожен п'ятий на земній кулі потерпає від голоду. Кожен четвертий не має доступу до питної води. Кожен третій живе у надзвичайних злиднях... Ми живемо за доби вичерпання реалізованих моделей соціально-економічного розвитку” [19, с. 90]. Зокрема, соціальне розшарування американського суспільства у 90-х роках перетворилося на властиву рису їхнього способу життя. У наш час 20% американцям, котрі мешкають у домогосподарствах вартістю 180 тис. доларів, належить більше 80% національного багатства. Воднораз 20% американців з найнижчою оплатою припадає лише 5,7% усіх річних індивідуальних прибутків після сплати податків. Професор США Е. Вулфф зазначає: “Ми – найнерівніша індустріально розвинена країна світу за розподілом доходів і багатства, причому наша нерівність поглиблюється скоріше, ніж в інших промислово розвинених країнах” [1, с. 56].

У західному суспільстві під впливом глобалізації з'являється новий елемент соціальної структури – “соціально виключені”, що свідчить про кризу громадянського суспільства. Західні соціологи відзначають, що бідність і безробіття підривають основи західної демократії, загрожують соціальній солідарності й піддають сумніву можливість соціального порядку [8, с. 86]. Так, голова Комісії зі сталого розвитку М.Толба, відповідаючи на запитання про результати втілення у життя Декларації Ріо-де-Жанейро і Порядку денного XXI століття, підкреслив: “Картина не бачиться у рожевому світлі. Негативні наслідки набагато

перевищують досягнення” [26, с. 31].

Глобалізація, на жаль, не об'єднує світ. Поки що відбувається процес поділу і захоплення індустріально розвиненими країнами ринків сировини, робочої сили та збуту товарів, головно країн СНД та “третього світу”. З цього приводу генеральний секретар ООН Кофі Аннан висловився так: “Мільйони і мільйони громадян переконуються на своєму досвіді, що глобалізація — це не подарунок долі, а сила руйнування, яка підриває їх добробут або усталений спосіб життя” [26, с. 31].

Для того щоб зрозуміти, яким шляхом йти Україні, треба знати наше минуле і реальність сьогодення, вивчити досвід Європейських країн, США та Японії, і тільки тоді обирати шлях розвитку. На наш погляд, майбутнє світ-системи буде полягати у непересічній траєкторії розвитку кожної окремої країни. Поки Україна буде визначатися зі своїм шляхом Європа, США та Японія переживе глобалізацію, постмодернізм і, ймовірно, буде розвиватися завдяки потенціалу інших країн, відводячи засобам масової комунікації належну роль. Україна, на жаль, не встигла потрапити до списку країн Європейської співдружності. Природно, що й її можливості міжнародної економічної інтеграції стали ілюзорними. До того ж зрозуміло, що Європейський Союз буде піднімати економіку своїх держав, а завдання України полягатиме в тому, щоб розвивати свою економіку за рахунок власних сил. І тут є два шляхи. Перший полягає у самостійному розвитку держави, другий — долучитися до процесів глобалізації. Крім того, на наш погляд, неможна допустити світовий уряд до панування, яке здійснюється потаємно, непідзвітно. Звідси дії: треба відкрито демонструвати свої демократичні надбання, створити сильну опозицію державній владі.

Насамкінець зауважимо, що сучасні засоби масової комунікації здатні разюче впливати на свідомість громадян будь-якої країни. Тому не потрібно створювати для цього додаткової цензури, треба лишень більше альтернатив у розвитку України як держави і як суспільства.

1. *Арсенко А.* Глобалізація: соціальні зміни і наслідки напередодні XXI століття // Соціологія: теорія, методи, маркетинг. — 1999. — ¹ 1. — С. 42–58.

2. *Баланда А.* Доходи населення в контексті безпечного розвитку особи та суспільства // Україна: аспекти праці. Науково-економічний та суспільно-політичний журнал. — 2006. — ¹ 5. — С. 3–7.

3. *Бжезінський З.* Україна у геостратегічному контексті. — К.: Вид. дім “Киево-Могилянська академія”, 2006. — 102 с.

4. Большой толковый социологический словарь (Collins). — Том 1. / Пер. с англ. — М.: Вече, АСТ, 1999. — 544 с.

5. *Деннис Ё., Мюррил Д.* Беседы о масс-медиа. — М., 1997. — С. 137.

6. *Зиновьев А.* Глобальное сверхобщество Россия. — Мн.: Харвест, М.: АСТ, 2000. — 128 с.

7. *Иноземцев В.Л.* Вестернизация как глобализация и “глобализация” как американизация // Вопросы философии. — 2004. — ¹ 4. — С. 58–69.

8. *Люшина Е.* Глобализация і постмодерне суспільство // Соціологія: теорія, методи, маркетинг. — 2004. — ¹ 4. — С. 79–98.

9. *Кастельс М.* Информационная эпоха: экономика, общество и культура. — М., 2000. — 316 с.

10. *Конюлицкий С.* Интернет як предмет соціологічного аналізу // Соціологія: теорія, методи, маркетинг. — 2005. — ¹ 3. — С. 186–193.

11. *Малюк А.* Дискурс глобалізації з точки зору світ-системи аналізу // Соціологія: теорія, методи, маркетинг. — 2005. — ¹ 2. — С. 176–179.

12. *Науменко Т.В.* Социология массовой коммуникации: Учебное пособие. — СПб.: Питер, 2005. — 288 с.

13. *Ньюсом Д., Терк Дж., Крукеберг Д.* Все о PR. Теория и практика публичных релейшнз. — 7-е изд.: Пер. с англ. — М.: Консалтинговая группа “ИМИДЖ-Контакт”: ИНФРА-М, 2001. — 628 с.

14. *Панарин А.* Проблемы формирования культурного просотору за умов світу, що глобалізується // Проблеми розвитку соціологічної теорії. Теоретичні проблеми змін соціальної структури українського суспільства: Наукові доповіді і повідомлення II Всеукраїнської соціологічної конференції / За ред. М.О. Шульги. — К., 2002. — С. 227–229.

15. *Паращевін М.* Соціокультурні зміни в контексті глобальних процесів очима населення України // Соціологія: теорія, методи, маркетинг. — 2005. — ¹ 3. — С. 194–206.

16. *Пидлуцкая И.* Политические коммуникации: украинский опыт // Аналитика. — 2000. — ¹ 5. — С. 17–31.

17. *Процьків О.* Приватизація в Україні: соціально-економічний аспект та пріоритети суспільного вибору // Державний інформаційний бюлетень про приватизацію. — 2006. — ¹ 6. — С. 7–10.

18. *Резнік В.* Приватизація в Україні як соціально-економічний процес: об'єктивні показники та суб'єктивні оцінки // Соціологія: теорія, методи, маркетинг. — 2006. — ¹ 2. — С. 66–89.

19. *Сакс И.* Прежние модели исчерпані, нужні новіе // Социологические исследования. — 1995. — ¹ 8. — С. 91–93.

20. Саміе багатіе українціі богаче, чем сама Украина / Корреспондент. Спец. Випуск. — 2007. — ¹ 20. — С. 17–61.

21. *Сохань Л.В., Сохань І.П.* Час Нового Світу і Людини: Глобальні ризики цивілізації і пошук шляху. Соціологічні нариси. — К.: ВІПОЛ, 2001. — 132 с.

22. Статистичний щорічник України за 2001 рік. — К.: Техніка, 2002. — 664 с.

23. Статистичний щорічник України за 2004 рік. — К.: Консультант, 2005. — 590 с.

24. *Степаненко В.* Глобальне громадянське суспільство: концептуалізації та посткомуністичні варіації // Соціологія: теорія, методи, маркетинг. — 2005. — ¹ 2. — С. 156–175.

25. *Стус В., Константинова І.* Багатство не порок, або як умовити суспільство полюбити олігархів? // День. — 2006. — 10 березня.

26. Українське суспільство на порозі третього тисячоліття: Кол. монографія / Під ред. М.О. Шульги. — К.: Ін-т соціології НАН України, 1999. — 687 с.

27. *Шелешкова С., Спасенко Ю.* Заробітна плата як мотиваційна складова продуктивної зайнятості // Україна: аспекти праці. Науково-економічний та суспільно-політичний журнал. — 2006. — ¹ 2. — С. 9–16.